

LV

LV

LV

EIROPAS KOMISIJA

Briselē, 22.12.2010
COM(2010) 783 galīgā redakcija

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

Atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem Eiropā

1. IEVADS

Viscaur vēsturē totalitārie režīmi ir nozīmējuši pamattiesību pārkāpumus un elementāras cilvēka cieņas pilnīgu noliegumu. Šādu traģisku pagātņi ir piedzīvojuši lielākā daļa dalībvalstu. Tagad, kā sacīts Berlīnes 2007. gada deklarācijā Romas līgumu parakstīšanas 50. gadskārtas sakarā, *"Eiropas integrācija ir pierādījusi, ka mēs mācāmies no asiņaino sadursmju un ciešanu pilnās vēstures. Tagad mēs dzīvojam kopā – tā, kā vēl nekad agrāk neesam varējuši."*

Atmiņas par Eiropas vēsturi ir visu Eiropas iedzīvotāju – gan mūsu, gan nākamo paaudžu – kopīgais mantojums. Lai izlīgtu ar totalitāro režīmu pastrādāto noziegumu sekām, šīm atmiņām jābūt kopīgām un tās jādara zināmas visiem. Stokholmas programmā¹ uzsvērts, ka *"Eiropas Savienība ir kopīgu vērtību telpa, un šīs vērtības nav savietojamas ar noziegumiem pret cilvēci, genocīdu un kara noziegumiem, tostarp totalitāru režīmu izdarītiem noziegumiem. Katrai dalībvalstij ir pašai sava pieeja šim jautājumam, tomēr izlīguma labad atmiņām par šiem noziegumiem ir jābūt kā kolektīvai atmiņai, kopīgai atmiņai, kura jādara zināma, ja iespējams, mums visiem. Savienībai ir jābūt kā vidutājai."*

Padome 2008. gada novembrī pieņēma pamatlēmumu par cīņu pret konkrētiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm, izmantojot krimināltiesības. Pamatlēmums attiecas tikai uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas pastrādāti, pamatojoties uz rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelsmi vai valsts vai etnisko izcelsmi. Tas neattiecas uz noziedzīgiem nodarījumiem, kas pastrādāti citu iemeslu dēļ, piemēram, totalitāru režīmu pastrādātiem noziegumiem. Paziņojumā, kas tika pievienots Padomes protokolam pamatlēmuma pieņemšanas brīdī, Komisija tika aicināta divu gadu laikā pēc pamatlēmuma stāšanās spēkā izvērtēt un ziņot Padomei, vai ir vajadzīgs papildu instruments, kas attiektos uz tādu genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publisku attaisnošanu, noliegšanu vai rupju banalizēšanu, kuri vērsti pret personu grupu, kas definēta, atsaucoties uz citiem kritērijiem, nevis rasi, ādas krāsu, ticību, izcelsmi vai valsts vai etnisko izcelsmi, piemēram, sociālo statusu vai politisko pārliecību. Šis aicinājums tika atkārtoti pausts Stokholmas programmā.

To, cik svarīgi saglabāt dzīvas pagātnes atmiņas, ir uzsvēris arī Eiropas Parlaments savā 2009. gada 2. aprīļa rezolūcijā par Eiropas sirdsapziņu un totalitārismu. Eiropas Parlaments uzsver, ka tas ir īpaši svarīgi, jo samierināšanos nevar panākt bez patiesības un pagātnes notikumu atceres.

Dalībvalstis ir saskārušās un joprojām saskaras ar jutīgo un sarežģīto jautājumu, kā labāk nonākt pie patiesības un kā rakstīt vēsturi tā, lai nākamās paaudzes varētu mācīties no pagātnes šausmām un noziegumiem. Katra dalībvalsts ir atradusi savu veidu, kā risināt šos jautājumus, un Komisija var veicināt šo procesu, rosinot diskusijas un pieredzes apmaiņu un veicinot labāko praksi.

Šā ziņojuma mērķis ir izklāstīt, kā Komisija plāno jēgpilni piedalīties šajā procesā, un radīt pamatu turpmākām diskusijām par to, kā Eiropas Savienība var dot ieguldījumu, lai atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem darītu zināmas visiem. Tā mērķis ir arī sniegt atbildi uz Padomes aicinājumu ziņot par nepieciešamību pēc papildu instrumentiem šajā jomā.

---

¹ Eiropadome to pieņēma 2009. gada 10.-11. decembrī. OV C 115, 4.5.2010., 1.-38. lpp.

1.1. Ziņojuma sagatavošana

Lai sagatavotu šo ziņojumu, Komisija īstenoja vairākas sagatavošanās ierosmes. Komisija 2007. gada novembrī sarīkoja augsta līmeņa semināru Briselē "Ko darīt ar atmiņām par totalitārismu Eiropā. Upuri un izlīgums"².

Paziņojumā, kas tika pievienots Padomes protokolam pamatlēmuma pieņemšanas brīdī, tika arī norādīts, ka Komisija sarīkos atklātu Eiropas mēroga apspriedi par genocīda noziegumiem, noziegumiem pret cilvēci un kara noziegumiem, ko pastrādājuši totalitāri režīmi, kā arī tie, kas tos publiski attaisno, noliedz un rupji banalizē, uzsverot, ka netaisnība ir pienācīgi jākompensē, un — attiecīgā gadījumā — iesniegs priekšlikumu pamatlēmumam par šiem noziegumiem. Šī uzklaušīšana notika Briselē 2008. gada 8. aprīlī, un to kopīgi rīkoja Komisija un Slovēnijas prezidentūra³.

Komisija 2009. gadā finansēja neatkarīga institūta veiktu pētījumu, kura mērķis bija sniegt uz faktiem balstītu pārskatu par metodēm, ar kādām dalībvalstis risina jautājumus saistībā ar atmiņām par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem⁴. Šis pētījums par to, kā dalībvalstis risina jautājumus saistībā ar atmiņām par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem Eiropā ("*Study how the memory of crimes committed by totalitarian regimes in Europe is dealt with in the Member States*" – pētījums) tika saņemts 2010. gada sākumā un nosūtīts dalībvalstīm un Eiropas Parlamentam. Pētījums ir pieejams Komisijas tīmekļa vietnē.

Dalībvalstīm 2010. gada maijā tika nosūtīta anketa nolūkā iegūt uz faktiem balstītu informāciju par situāciju dalībvalstīs saistībā ar atmiņām par totalitārisma režīmu pastrādātajiem noziegumiem⁵.

2. ATMIŅAS PAR TOTALITĀRO REŽĪMU PASTRĀDĀTAJIEM NOZIEGUMIEM EIROPĀ

2.1. Pārskats

Pētījums liecina, ka visas attiecīgās dalībvalstis ir veikušas pasākumus, lai risinātu totalitāro režīmu pastrādāto noziegumu sekas. Dalībvalstis ir pieņēmušas dažādas pieejas atkarībā no savas vēstures, īpašajiem apstākļiem, kultūras un tiesību sistēmas. Pētījums liecina, ka nav viena risinājuma visām situācijām un ka katras dalībvalsts izmantoto līdzekļu un metožu kopums (taisnīga attieksme pret upuriem un pret noziegumu pastrādātājiem, patiesības noskaidrošana, atmiņu saglabāšana, izpratnes veicināšanas ierosmes utt.) ir raksturīgs konkrētai valstij. Pat to dalībvalstu starpā, kuras ir cietušas no viena un tā paša veida totalitāriem režīmiem, pieņemto līdzekļu, pasākumu un prakses izvēle var ievērojami atšķirties.

² Semināra mērķis bija palīdzēt Komisijai gūt labāku ieskatu par dažādiem aspektiem saistībā ar šiem jautājumiem un noteikt, kādas tēmas būtu jāapspriež atklātā Eiropas mēroga uzklaušīšanā.

³ Uzklaušīšana tika rīkota par diviem galvenajiem jautājumiem – atzīšana un izlīgums. Slovēnijas prezidentūra publicēja ziņojumu par šo uzklaušīšanu "*Crimes committed by totalitarian regimes. Reports and proceedings of the 8 April European public hearing on crimes committed by totalitarian regimes*" Edited by Peter Jambrek.

⁴ *Study on how the memory of crimes committed by totalitarian regimes in Europe is dealt with in the Member States. Submitted by Prof. Dr. Carlos Closa Montero. Institute for Public Goods and Policy. Centre of Human and Social Sciences. CSIC. Madrid, Spain.* http://ec.europa.eu/justice/doc_centre/rights/studies/docs/memory_of_crimes_en.pdf

⁵ Uz anketu ir atbildējušas 16 dalībvalstis: LV, LT, EE, PL, HU, SK, SL, BG, RO, BE, IRL, SE, FI, PT, ES, DE.

Taisnīga attieksme pret upuriem ir svarīga, lai varētu sekmīgi pāriet no totalitārisma uz demokrātiju. Starp galvenajiem līdzekļiem šā mērķa sasniegšanai ir minama tiesas spriešana noziegumu pastrādātājiem, patiesības noskaidrošanas mehānismi, arhīvu atvēršana, lustrācijas procedūras, upuru rehabilitācija un kompensācijas tiem, kā arī konfiscēto īpašumu restitūcija. Pētījums arī atklāj iesaistīto ieinteresēto personu, jo īpaši NVO, oficiālu un neoficiālu struktūru dažādību. Piemēram, Igaunijā, Latvijā, Polijā un Slovēnijā ir izveidotas oficiālas iestādes ar vispārējām pilnvarām, bet citās dalībvalstīs ir izveidotas specializētas iestādes.

Turklāt saglabāt atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātājiem noziegumiem un darīt tās zināmas visiem ir būtiski, jo īpaši, lai izglītotu jaunākās paaudzes par to, cik svarīgi ir veicināt demokrātiju un pamattiesības. Pētījums liecina, ka šī pārlicība ir viens no nedaudzajiem vadmotīviem visā ES, risinot jautājumus saistībā ar totalitāro režīmu pastrādātājiem noziegumiem. Labi saglabātas, sakārtotas un pieejamas atmiņas par pagātnes šausmām var kļūt par reālu līdzekli izpratnes veidošanai un izglītošanai. Pētījums arī atklāj, cik būtiska loma šajā jomā ir NVO.

2.2. Izglītība un izpratnes veicināšana

Aktīva pilsoniskuma mācīšanai ir būtiska loma jauniešu pilsoniskās apziņas un demokrātisko vērtību attīstīšanā. Nesenie pētījumi liecina, ka izglītībai ir pozitīva un būtiska saistība ar aktīvu pilsonisku rīcību. Ierosmes, kas ir vērstas un informēšanu un mācībām par pagātnes notikumiem, ietver muzeju, moku vietu un nāves nometņu apmeklējumus, mākslas un dokumentālo filmu rādīšanu skolās, atbalstu kultūras pasākumiem un mākslinieciskajai jaunradei. Pamatojoties uz informāciju, kādu saņēmusi Komisija, rodas iespaids, ka pasākumi saistībā ar totalitāro režīmu pastrādāto noziegumu apzināšanos un mācībām par tiem, pastāv tikai attiecīgajās dalībvalstīs.

Totalitāro režīmu pastrādāto noziegumu upuru piemiņas memoriāli un monumenti pamatā ir visās dalībvalstīs. Moku vietas, koncentrācijas un nāves nometnes ir atrodamas gandrīz visās dalībvalstīs, kas ir piedzīvojušas totalitārismu. Piemēram, dažās dalībvalstīs (piemēram, Čehijā, Igaunijā, Ungārijā, Latvijā, Lietuvā un Rumānijā) atmiņām par totalitāro režīmu pastrādātājiem noziegumiem ir veltīti īpaši muzeji.

2.3. Atceres dienas

Pētījumā uzsvērts, ka atceres dienas, kas attiecas uz vieniem un tiem pašiem notikumiem, dalībvalstīs var atšķirties. Piemēram, 18 dalībvalstīs holokaustu piemin 27. janvārī (starptautiskajā holokausta upuru piemiņas dienā), bet sešās dalībvalstīs tam ir izraudzīta cita diena. Piecas dalībvalstis totalitāro režīmu upurus piemin 23. augustā, kā ierosinājis Eiropas Parlaments.

2.4. Pētniecības projekti

Pētījums liecina, ka pētniecības tēmu un projektu skaits šajā jomā ir ievērojams. Dažās dalībvalstīs oficiālās struktūras ir izstrādājušas plašas pētniecības programmas. Specifiskākus projektus ir izstrādājušas universitātes, privātās iestādes un fondi. Pētniecības projektos galvenā uzmanība jo īpaši tiek veltīta vēsturisko faktu noskaidrošanai saistībā ar totalitārajiem noziegumiem vai arī politikas analīzei totalitāro režīmu tiesisko seku likvidācijas jomā. Pētniecība par totalitāro režīmu pastrādātājiem noziegumiem ir krietni izvērstāka tajās dalībvalstīs, kuras ir piedzīvojušas šādus noziegumus.

2.5. Totalitārisma simboli

Saskaņā ar pētījumu attiecīgās dalībvalstis ir kopumā samērā ātri likvidējušas visus simbolus, kas bija saistīti ar to represīvo pagātņi (piemēram, nomainot ielu nosaukumus, aizvācot simbolus no publiskām vietām, utt.) Dažās dalībvalstīs ar totalitārajiem režīmiem saistīto simbolu lietošana ir skaidri aizliegta ar likumu. Piemēram, trīs dalībvalstīs (Ungārijā, Lietuvā un Polijā) šis aizliegums attiecas uz komunistiskās pagātnes simbolu izmantošanu.

2.6. Tiesiskais regulējums attiecībā uz noziegumu noliegumu

Pētījums un atbildes uz anketu, ko Komisija nosūtīja dalībvalstīm, atklāj tiesiskā regulējuma sarežģītību un atšķirīgās pieejas, ko dalībvalstīs piemēro tādu genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publiskai attaisnošanai, noliegšanai vai rupjai banalizēšanai, kuri vērsti pret personu grupu, kas definēta, atsaucoties uz *citiem* kritērijiem, nevis rasi, ādas krāsu, ticību, izcelsmi vai valsts vai etnisko izcelsmi, piemēram, sociālo statusu vai politisko pārliecību⁶. Shematiski to var attēlot šādi.

Četrās dalībvalstīs ir valsts tiesību akti par totalitāro režīmu pastrādāto noziegumu, tostarp skaidri ietverot totalitāro komunistisko režīmu pastrādātos noziegumus, noliegšanu:

- Čehijas kriminālkodeksā ir ietverts īpašs noziedzīgs nodarījums, ko izdara persona, ja tā publiski noliedz, apšaubā, atbalsta vai mēģina attaisnot nacistu vai komunistu genocīdu vai citus nacistu vai komunistu noziegumus pret cilvēci⁷.
- Polijā nacistu noziegumu, komunistu noziegumu un citu noziegumu pret mieru un cilvēci vai kara noziegumu publisks un faktiem pretrunā esošs noliegums ir kriminālnoziegums⁸.
- Ungārijā genocīda un citu noziegumu pret cilvēci, ko pastrādājuši sociālistu un komunistu režīmi, fakta publisks noliegums, apšaubīšana vai banalizēšana ir kriminālnoziegums⁹.
- Lietuvā starptautisko noziegumu un noziegumu, kurus PSRS vai nacistiskā Vācija ir pastrādājusi pret Lietuvas Republiku vai tās iedzīvotājiem, publiska attaisnošana, noliegšana vai rupja banalizēšana ir kriminālnoziegums¹⁰.

Citās dalībvalstīs, izņemot Latviju¹¹, šķiet neiespējami vai grūti paredzēt situāciju, kurā varētu inkriminēt tādu genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publisku attaisnošanu, noliegšanu vai rupju banalizēšanu, kuri vērsti pret personu grupu, kas definēta, atsaucoties uz citiem kritērijiem, nevis rasi, ādas krāsu, ticību, izcelsmi vai valsts vai etnisko izcelsmi. Tas tā ir tāpēc, ka nav tiesību aktu par genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci vai kara noziegumu (neatkarīgi no pamata) noliegšanu, vai tāpēc, ka šādas rīcības inkriminēšana izslēdz sociālā statusa vai politiskās pārliecības pamatu, vai arī tāpēc, ka šādai inkriminēšanai būtu ietekme uz izteiksmes brīvību. Tomēr dažās atbildēs uz anketu ir minēts,

⁶ Pētījumā sniegts sistemātisks pārskats par situāciju dalībvalstīs (skat. 3.3. iedaļu).

⁷ Jaunā kriminālkodeksa (spēkā no 2010. gada 1. janvāra) 405. pants.

⁸ 55. pants 1998. gada 18. decembra Likumā, ar kuru tiek izveidots Valsts piemiņas institūts – Pret poļu nāciju pastrādāto noziegumu izmeklēšanas komisija.

⁹ Grozījumi kriminālkodeksā, kuri stājas spēkā 2010. gada 24. jūlijā.

¹⁰ Krimināllikuma 170. pants.

¹¹ Latvija atbildē uz anketu norāda, ka, pamatojoties uz Krimināllikuma 74. un 71. pantu, genocīda, noziegumu pret cilvēci, noziegumu pret mieru un kara noziegumu, cita starpā, uz politiskās pārliecības vai sociālās šķiras pamata, noliegšanu varētu uzskatīt par kriminālnoziegumu.

ka nevarētu izslēgt inkriminēšanu, pamatojoties uz citiem krimināltiesību noteikumiem, piemēram, pamatojoties uz naida kurināšanas aizliegumu vai uz to, ka ir aizskarta "mirušu cilvēku piemiņa".

Spriežot pēc pētījuma un atbildēm uz anketu, šķiet, ka nav neviena gadījuma, kurā kādas valsts tiesa būtu kādu personu notiesājusi par tādu genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publisku attaisnošanu, noliegšanu vai rupju banalizēšanu, kuri vērsti pret personu grupu, kas definēta, atsaucoties uz citiem kritērijiem, nevis rasi, ādas krāsu, ticību, izcelsmi vai valsts vai etnisko izcelsmi.

3. DARBĪBA ES LĪMENĪ, LAI SAGLABĀTU ATMIŅAS UN DARĪTU TĀS ZINĀMAS VISIEM

Savā 2009. gada 2. aprīļa rezolūcijā Eiropas Parlaments uzsvēra to, cik svarīgi ir atmiņas par totalitārajiem noziegumiem darīt zināmas visiem. Vispārējo lietu padome 2009. gada 16. jūnijā pieņēma secinājumus, kuros teikts: "Lai palielinātu Eiropas informētību par noziegumiem, kas pastrādāti totalitāro režīmu laikā, ir svarīgi saglabāt atmiņas par Eiropas nemierīgo pagātni, jo samierināšanos būtu grūti panākt bez pagātnes notikumu atceres".

Doma darīt cilvēkiem visā ES zināmas kopīgās atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem tika pausta arī uzklaušānā, kuru 2008. gada aprīlī rīkoja Komisija un Slovēnijas prezidentūra. Šī uzklaušāna un citas konferences radīja spēcīgu iespaidu, ka dalībvalstīm Rietumeiropā būtu labāk jāapzinās Austrumeiropas dalībvalstu traģiskā pagātne.

Šīs dimensijas svarīgumu uzsvērušas arī vairākas starptautiskās konferences, piemēram, starptautiskā konference Čehijas Senātā 2008. gada jūnijā, kurā tika pieņemta deklarācija "Eiropas sirdsapziņa un komunisms" ("Prāgas deklarācija"), vai konference "Komunisma noziegumi", kuru 2010. gada februārī rīkoja Totalitāro režīmu pētniecības institūts, un konference "Eiropa 70 gadus pēc Molotova-Ribentropa pakta", kuru 2009. gada oktobrī rīkoja Baltijas valstis ar Eiropas Parlamenta priekšsēdētāja atbalstu. Eiropas Parlamentā ir izveidota neformāla EP deputātu grupa "Eiropas vēstures izlīgums", kuras galvenais mērķis ir samierināt dažādos vēstures vēstījumus Eiropā un konsolidēt tos vienotās Eiropas pagātnes atmiņās.

Šajos pasākumos ir formulēti vairāki rīcības pieprasījumi attiecībā uz atmiņu saglabāšanu un totalitāro komunistu režīmu pastrādāto noziegumu apzināšanās veicināšanu. Piemēru plašajam pasākumu un uzstādījumu lokam var rast "Pirmās Eiropas uzklaušānas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem paziņojumā", kuru 8. aprīļa uzklaušānā parakstījuši vairāki dalībnieki¹².

Savā 2009. gada 2. aprīļa rezolūcijā Eiropas Parlaments aicināja visā Eiropā pasludināt 23. augustu par Visu totalitāro un nedemokrātisko režīmu upuru atceres dienu, kurā ar cieņu un taisnīgi piemin upurus. Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Slovēnijā un Zviedrijā šī diena jau ir atceres diena.

Komisija ir apņēmības pilna saskaņā ar saviem pienākumiem dot ieguldījumu, lai atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem Eiropā darītu zināmas visiem. Komisija uzskata, ka ir svarīgi pievērsties trūkumiem zināšanās par totalitāro pagātni visās dalībvalstīs un jo īpaši attiecībā uz laikposmu, kurā Austrumeiropas un Rietumeiropas pieredze bija krasi

---

¹² Atveidots Slovēnijas prezidentūras publicētajā ziņojumā par uzklaušānu (skat. iepriekš).

atšķirīga. Atceroties un apzinoties traģisko pagātni un totalitāro režīmu pastrādātos noziegumus, Eiropas tautām vajadzētu tuvināties. Ir svarīgi dot ieguldījumu, lai tiktu atzīti un atbalstīti visi upuri, kas cietuši totalitāros režīmos, kuri izpostīja Eiropu. Komisija var veicināt pieredzes un prakses apmaiņu šajā jomā. Tas arī apstiprinās, cik svarīgas ir tādas vērtības kā cilvēka cieņa, brīvība un demokrātija, uz kurām balstās Eiropas Savienība.

3.1. ES finansējuma programmu pilnīga izmantošana

Komisija ir gatava izmantot savas finansējuma programmas, lai palīdzētu ieinteresētajām personām sniegt atbalstu un darīt visiem zināmas atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem. ES finansējumu var jo īpaši likt lietā, lai veicinātu pārrobežu un Eiropas mēroga projektus.

3.1.1. Programma "Eiropa pilsoņiem"

Programmas "Eiropa pilsoņiem" ceturrtā darbība "Aktīvi piemiņas pasākumi Eiropā"¹³ ir paredzēta, lai saglabātu dzīvu visu nacisma un staļinisma upuru piemiņu un uzlabotu zināšanas par to, kas notika nometnēs un citās civilpersonu masu iznīcināšanas vietās. Ar šo darbību atbalsta projektus svarīgāko ar masu deportācijām saistīto vietu un piemiņas vietu, bijušo koncentrācijas nometņu un citu vietu, kur nacisti plašā apmērā spīdzinājuši vai iznīcinājuši cilvēkus, kā arī arhīvu, kuros šie notikumi dokumentēti, saglabāšanai, un upuru, kā arī to, kas ārkārtējos apstākļos glāba cilvēkus no holokausta, piemiņas saglabāšanai. Tāpat ar šo darbību atbalsta projektus staļinisma masu iznīcināšanas un masu deportāciju upuru piemiņai, kā arī memoriālu un arhīvu saglabāšanai, kuros šie notikumi ir dokumentēti. Pielikumā Eiropas Parlamenta un Padomes lēmumam, ar kuru izveido programmu, darbībai "Aktīvi piemiņas pasākumi Eiropā" tiek piešķirti aptuveni 4 % no programmas kopējiem līdzekļiem (kopējā summa laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam ir 215 miljoni euro).

- Ņemot vērā šīs darbības stratēģisko nozīmi to vērtību veicināšanā, uz kurām balstās Savienība, kā arī arvien pieaugošo augsti kvalitatīvu priekšlikumu skaitu, saistībā ar turpmāko programmu laikposmam no 2014. līdz 2020. gadam, Komisija izskatīs, kā šai darbībai varētu atvēlēt pietiekamus līdzekļus nākotnē. Komisija ir jau sākusi gatavoties nākamās programmas izstrādei.
- Kā daļu no strukturētā dialoga, kas tiek veikts programmas "Eiropa pilsoņiem" ietvaros, Komisija apsver rīkot regulāras sanāksmes, kas veltītas aktīvai Eiropas atcerei nolūkā veikt pieredzes apmaiņu, analizēt labāko praksi, pulcēt vienkop galvenos saņēmējus un ieinteresētās personas, tostarp akadēmiskās aprindas un neatkarīgos pētniekus un ekspertus šajā jomā.

3.1.2. Citas Eiropas Savienības programmas

Lai atmiņas par totalitāro režīmu pastrādātajiem noziegumiem darītu zināmas visiem, ieguldījumu var dot arī citas programmas:

- **Septītā pamatprogramma pētniecībai un tehnoloģiju attīstībai.** No šīs programmas var finansēt darbības, kas attiecas uz Eiropas totalitāro pagātni. 2010. gada darba programmas 8. tēmā "Sociālekonomiskās zinātnes un humanitārās zinātnes" ir ietverts īpašs uzaicinājums iesniegt priekšlikumus par tematu "Demokrātija un totalitārisma un

¹³ Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra Lēmums Nr. 1904/2006/EK, ar ko laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam izveido programmu "Eiropa pilsoņiem".

populisma ēnas - Eiropas pieredze".¹⁴ Ar šo uzaicinājumu tiks atbalstīts plaša apmēra kopdarba projekts, kurā tiks iesaistīti pētniecības institūti vairākās ES dalībvalstīs, ar mērķi palīdzēt pārvarēt "sadalītā kontinenta" sekas, kurā vienai daļai dalībvalstu ir citāda pieredze un atmiņas par neseno totalitārismu nekā citām. Komisija ir saņēmusi 10 priekšlikumus par šo tēmu, un pēc novērtējuma, ko veikuši neatkarīgi eksperti, un atlases procedūras notiek apspriešanās.

- **MEDIA 2007** ir Eiropas audiovizuālās nozares programma. Tās mērķi ir aizsargāt un stiprināt Eiropas kultūru daudzveidību un kinematogrāfisko un audiovizuālo mantojumu, nodrošināt Eiropas iedzīvotājiem šā mantojuma pieejamību un sekmēt kultūru dialogu, kā arī veicināt Eiropas audiovizuālo darbu apriti Eiropas Savienībā un ārpus tās. Saskaņā ar šiem mērķiem *MEDIA 2007* var atbalstīt filmas un citus audiovizuālos darbus, kuros aplūkoti jautājumi attiecas uz totalitāro pagātņi (piemēram, no šīs programmas tika atbalstīta filma "Citu dzīve" (*Das Leben der Anderen*)). *MEDIA* ietvaros piešķirtajā finansējumā var iekļaut arī (bet ne tikai) audiovizuālo darbu subtitrēšanas izmaksas, kas ir būtiski, lai veicinātu šiem jautājumiem veltīto audiovizuālo darbu apriti dalībvalstu starpā.
- **Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju politikas atbalsta programma (IKT-PAP)** atbalsta mērķtiecīgu kultūras materiāla digitalizāciju saskaņā ar vienu no mērķiem, kas attiecas uz *Europeana*¹⁵. Šī programma varētu būt lietderīga, lai digitalizētu materiālus, kas attiecas uz totalitārisma noziegumiem (piemēram, grāmatas, audiovizuālos materiālus, skaņas ierakstus, arhīvu ierakstus). Finansētajiem projektiem jābūt dažādu Eiropas valstu kultūras iestāžu pārziņā, un to tēmām jāsaista plašas sabiedrības interese, vai arī to saturu būtu ar *Europeana* starpniecību jādara pieejams pilsoņiem tūlīt pēc digitalizācijas.
- **ES mūžizglītības programma** atbalsta starptautiskus projektus, kuri veicina aktīva pilsoniskuma izglītības ievirzi uz iecietības vērtībām, labākām zināšanām par Eiropas vēsturi un kultūras mantojumu un demokrātisku rīcību. Komisija strādā arī pie aktīva pilsoniskuma izglītības analītiskā modeļa, aptverot divus saliktus rādītājus, vienu attiecībā uz pieaugušajiem un otru – uz skolēnu pilsoniskajām prasmēm. Šajā nolūkā tiek izmantota šāda jēdziena "aktīvs pilsoniskums" darba definīcija: "*līdzdalība pilsoniskajā sabiedrībā, kopienā un/vai politiskajā dzīvē ar savstarpēju cieņu un bez vardarbības, ievērojot cilvēktiesības un demokrātijas principus*". Aktīva pilsoniskuma izglītības veicināšana formālā un neformālā mācību vidē attīsta iecietīguma vērtības, demokrātisku rīcību un savstarpēju cieņu kultūras un vēstures skatījumā. Pilsoniskās prasmes, kas ir balstītas uz zināšanām par demokrātijas, tiesiskuma, vienlīdzības, pilsoniskuma un cilvēktiesību jēdzieniem, ir daļa no Eiropas pamatprincipu kopuma, kuru pieņēma Izglītības Padome¹⁶ un kuru īsteno valstu līmenī.
- Komisija potenciālajiem saņēmējiem, kas darbojas atmiņā par totalitārisma noziegumiem jomā, sniegs labāku informāciju par esošām iespējām saņemt finansējumu šo programmu ietvaros.

¹⁴ ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/docs/wp/cooperation/ssh/h_wp_201001_en.pdf

¹⁵ Daudzvalodīga kolekcija tiešsaistē, kas ietver miljoniem digitalizētu materiālu no Eiropas muzejiem, bibliotēkām, arhīviem un multivides kolekcijām.

¹⁶ OV L 394, 30.12.2006.

3.2. 23. augusts – atceres diena Eiropas mērogā

Visu totalitāro un autoritāro režīmu upuru atceres diena Eiropas mērogā, kuru izsludinājis Eiropas Parlaments, līdz šim ir atzīmēta Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Slovēnijā un Zviedrijā.

Komisija mudina dalībvalstis apsvērt iespēju pievienoties šai ierosmei, ņemot vērā savu vēsturi un īpašās iezīmes.

3.3. Eiropas Atmiņas un sirdsapziņas platforma

Savā 2009. gada 2. aprīļa rezolūcijā Eiropas Parlaments ir prasījis izveidot Eiropas Atmiņas un sirdsapziņas platformu, kas sniegtu atbalstu sakaru veidošanai un sadarbībai starp valstu pētniecības institūtiem, kuri specializējas totalitārās vēstures jomā, un izveidot Eiropas mēroga dokumentācijas centru / memoriālu visu totalitāro režīmu upuriem. Tas prasa arī stiprināt attiecīgos spēkā esošos finanšu instrumentus, lai sniegtu atbalstu profesionālai vēstures izpētei par iepriekš minētajiem jautājumiem. Vispārējo lietu un ārējo attiecību padome 2009. gada 16. jūnija secinājumos pauda atbalstu šai ierosmei, kas sniegtu atbalstu sakaru veidošanai un sadarbībai starp valstu struktūrām, kas ir saistītas ar totalitāro režīmu pētīšanu un atmiņu saglabāšanu par tiem. Pulcējot vienkop visus dalībniekus no visām dalībvalstīm, tostarp akadēmiskās aprindas un neatkarīgos pētniekus un ekspertus, lai apmainītos ar pieredzi, analīzi un labāko praksi, tostarp par to, kā dalībvalstīs ar mācību programmu starpniecību tiek darītas visiem zināmas kolektīvās atmiņas, var dot ieguldījumu izpratnes vairošanā un pieredzes apmaiņas veicināšanā šajā jomā.

- Pēc vienu gadu ilgas oficiālas juridiskas esamības šāda platforma varētu būt tiesīga pieteikties ikgadējai darbības subsīdijai programmas "Eiropa pilsoņiem" ietvaros. Komisija par svarīgu uzskata to, ka pieredzes un labākās prakses apmaiņa pulcē vienkop visus dalībniekus no visām dalībvalstīm, tostarp akadēmiskās aprindas un neatkarīgos pētniekus un ekspertus.

3.4. Darbības joma saskaņošanai ES līmenī?

Padome aicināja Komisiju izvērtēt, vai līdztekus pamatlēmumam ir vajadzīgs papildu instruments, kas attiektos uz tādu genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu publisku attaisnošanu, noliegšanu vai rupju banalizēšanu, kuri vērsti pret personu grupu, kas definēta, atsaucoties uz citiem kritērijiem, nevis rasi, ādas krāsu, ticību, izcelsmi vai valsti vai etnisko izcelsmi, piemēram, sociālo statusu vai politisko pārliecību.

LESD 83. pants ir juridiskais pamats noziedzīgu nodarījumu un sankciju definēšanai attiecībā uz īpaši smagiem noziegumiem ar pārrobežu dimensiju, kas saistīta ar šādu nodarījumu būtību vai ietekmi vai ar nepieciešamību tos apkarot kopīgi. LESD 83. panta 1. punktā ir uzskaitītas šīs jomas. Genocīda noziegumu, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu, kuri vērsti pret personu grupu, kas definēta, atsaucoties uz citiem kritērijiem, nevis rasi, ādas krāsu, reliģiju, izcelsmi vai valsti vai etnisko piederību, publiskas attaisnošanas, noliegšanas vai rupjas banalizēšanas starp šīm jomām nav. Pamatojoties uz noziedzības attīstību, Padome pēc Eiropas Parlamenta piekrišanas saņemšanas, lēmumu pieņemot vienprātīgi, var paplašināt jomu sarakstu.

Pētījums liecināja, ka pašlaik katra dalībvalsts ir pieņēmusi dažādus pasākumus (piemēram, taisnīga attieksme pret upuriem un pret noziegumu pastrādātājiem, faktu noskaidrošana, simboliski politikas pasākumi utt.) atkarībā no īpašajiem apstākļiem, kādi raksturīgi konkrētai valstij. Pat dalībvalstīs, kurām ir līdzīga totalitāro režīmu pieredze, var atšķirties gan

pieņemtie juridiskie instrumenti, pasākumi un prakse, gan laikposms, kādā tie tiek pieņemti un īstenoti. Tādēļ Komisija uzskata, ka šajā posmā nosacījumi šīs iespējas izmantošanai nav izpildīti, taču tā turpinās izskatīt šo jautājumu.

4. SECINĀJUMI

Komisija ir pārliecināta, ka Eiropas Savienībai tās pilnvaru robežās ir sava loma šajā jomā, lai dotu ieguldījumu procesos, kādus īsteno dalībvalstis, mēģinot rast risinājumus totalitāro noziegumu sekām. Eiropas Savienības pamatā ir pamattiesību ievērošana, un tā ir pastāvīgs iedvesmas un uzmundrinājuma avots visām nācijām, kas meklē ceļu, kā izlīgt ar savām pagātnes ciešanām. Atmiņām par pagātnes šausmām jābūt kopīgām visai Eiropas Savienībai, lai īstenotos teiciens "Jūsu pagātne ir arī mūsu pagātne". Šo atmiņu saglabāšana ir mūsu kolektīvais pienākums, kas ir kā cieņas apliecinājums visiem upuriem, kas ir piedzīvojuši ciešanas un zaudējuši dzīvību, un garantija tam, ka nekas tāds vairs nekad neatkārtosies. Uz šīm atmiņām balstās Eiropas Savienības apņemšanās nodrošināt demokrātiju un pamattiesību ievērošanu, kā arī cīnīties pret neiecietības un ekstrēmisma mūsdienu izpausmēm.